



FIETS-/WANDELTOCHT

Open 

Monumentendag

Winterswijk

11 en 12 september 2010

Thema: "De Smaak van
de Negentiende Eeuw"

De smaak van de 19e eeuw

In de negentiende eeuw gebeurde er veel; enerzijds was het in ons land de eeuw van de industriële revolutie, anderzijds was het de eeuw van de romantiek in de muziek en literatuur. De 19e eeuw kende stormachtige ontwikkelingen. Onder koning Willem I kwamen grote industriële werken tot stand of werd de aanzet daartoe gegeven: kanalen werden gegraven, wegen aangelegd en bruggen gebouwd. Halverwege de eeuw begon men spoorwegen aan te leggen. Stationsgebouwen, locomotief- en rijtuigloodsen en rangeeremplacementen werden gerealiseerd.

Uit Engeland, Duitsland en Amerika waaide de industrialisatie van het productieproces over, resulterend in industriële gebouwen zoals fabrieken, abattoirs en (stoom)gemalen. Ingenieurs en constructeurs ontwierpen deze bouwwerken en maakten daarbij gebruik van nieuwe materialen, zoals gietijzer, later gevolgd door gewapend beton en staal. Utiliteit stond daarbij voorop. Met dure materialen werd zo zuinig mogelijk omgegaan. Versieringen kostten alleen maar geld en waren niet efficiënt (Waterstaatsarchitectuur).

Met het aannemen van de Vestingwet mochten de steden zich uitbreiden buiten de vestingmuren. Er kwam ruimte in de nieuw te bouwen en voor het eerst ontworpen uitbreidingswijken. Singels en parken werden aangelegd.

In de tweede helft van de eeuw leidden de economische ontwikkelingen en de verstedelijking (als gevolg van de industrialisatie) tot het ontstaan van een middenstrand, een

bevolkingsgroep die zich een eigen betere woning kon veroorloven.

Het beroep van architect is in de negentiende eeuw ontstaan. Voorheen was de bouwmeester ontwerper en uitvoerder van een gebouw. Na het afschaffen van het gildenstelsel in 1818 groeide een scheiding tussen de uitvoerende ambachtelijke kant van het bouwen, de aannemer; en de ontwerpende, meer theoretische kant, de architect.

Voor de architect was het zoeken naar de gewenste verschijningsvorm voor het nieuwe gebouw. Elk type gebouw diende een passend geachte vormgeving te krijgen. Als reactie op de Waterstaatstijl werd teruggegrepen naar eerdere stijlen, die in een nieuw jasje werden gestoken; de "Neostijlen". Neo-classicisme (1800-1880), Neogothiek (1830-1910), Eclecticisme (met ornamenten uit allerlei verschillende bestaande bouwstijlen) (1840-1910) en Neorenaissance (1875-1915).

De architecten in Winterswijk zoals Rigter, Van der Schaaf en later Post volgden de ontwikkelingen in de architectuur op afstand, bleven in vorm behoudend en speelden in op de smaak van "men". Op de wandeling zult u dan ook geen uitgesproken voorbeelden van één van de neostijlen zien.

In de tweede helft van de twintigste eeuw werd de stijl van de negentiende eeuw over het algemeen lelijk gevonden. Echter bij nadere beschouwing, soms in details, heeft de sobere hantering van de neostijlen door de Winterswijkse architecten mooie gebouwen en huizen opgeleverd.

Samenstelling:

Jan Goorhuis - Arie Hogeslag

Opmaak: Arjan Ligtenbarg, Winterswijk

Foto's: Jan Goorhuis en Arie Hogeslag.

Kopieerwerk: Gemeente Winterswijk

Alle openstellingen in dit programma vinden plaats dankzij de inzet van vrijwilligers en zijn onder voorbehoud.

Aan dit programma kunnen geen rechten worden ontleend.

Route

Per straat zijn telkens de huisnummers van de panden genoemd, die in het kader van het thema van de wandeling aandacht verdienen. Soms wordt daarbij gewezen op bijzondere details. Interessant geachte zaken worden vermeld.

1. Start: Markt – VVV/ANWB

2. Westelijke richting: Markt

- panden 5, 7 en 9 (bij pand 5 is de Vermaning opengesteld en te bezichtigen; valt buiten het kader van deze wandeling).

3. Rechtdoor: Misterade (-straat)

- pand 18: oorspronkelijk pastorie;

is opengesteld en kan worden bezichtigd.

- pand 20: St. Jacobuskerk (is als R.K.-kerk altijd open). Het oorspronkelijke deel is een sober voorbeeld van neogotiek. De architect Pierre J.H. Cuypers (Centraal Station en Rijksmuseum in Amsterdam) was hiervan de toonaangevende architect.



4. 1e straat linksaf na St. Jacobuskerk: Roelvinkstraat

5. 1e pad linksaf (achter de HEMA): Notaristuin

- De aanleg van privétuinen nam in de 19e eeuw een grote vlucht. De Engelse landschapsstijl was inspiratiebron. Bomen en bomengroepen werden zorgvuldig neergezet. De huidige notaristuin is nog slechts een deel van de oorspronkelijke aanleg. Toch geeft het nog een goede indruk van de statigheid van zo'n stadstuin.



6. Door park rechtdoor - links aanhouden: Kloksteeg

7. Linksaf: Wooldstraat

- pand 29: Vögele: n.b. lisenen



- pand 12: De Duif: n.b. details natuurstenen penanten



9. Rechtsaf: Ratumsestraat

- pand 1 (Chinees) eclecticisch n.b.: hekwerk kap



8. Rechtsaf: plein oversteken naar achterzijde kerk: Markt- pand 44a: Ter Stal: n.b. dakrand



- pand 46: Den Angang: neogotiek



- pand 10-12: Jugendstil



10. 1e kruising rechtdoor: Ratumsestraat

- pand 41: smalste woning van Winterswijk; voorbeeld van eenvoudige vormgeving.



11. Volgende kruising – rechtsaf: Zonnebrink

- pand 4: Mondriaanhuis; zie gevelplaat



- pand 5-11: lerarenwoningen, typisch voorbeeld van de betere woning van eind 19e eeuw: n.b. details van gerestaureerde woning nr. 9; architect Rigter.



- pand 15: 'deftig' schoolgebouw; architect Rigter





12. Bij kerk rechtsaf: Willinkstraat
- pand 10: n.b. het balcon



13. Einde straat - rechtsaf: Wooldstraat
- pand: café 't Willink; gerestaureerd, te herkennen als winkelpand (was vroeger een drogisterij) n.b. dakrand en deur.



14. 1ste straat linksaf: Spoorstraat

- pand 2: eclectisch met neiging tot neoklassiek
n.b.: de lisenen en vooral het middenrisaliet.



- pand 26 en 29: chaletstijl



- panden 49-57



- pand 32-36: synagoge (sjoel) school en woning rabijn).
Niet te bezichtigen.



- pand 42: n.b. de details



Tegeldetails bij nr. 53
pand 53 is **opengesteld en te bezichtigen**; interieur
is in stijl gerestaureerd; architect Hans van der Schaaf Sr.



- pand 58: n.b. de details



15. Einde straat rechtsaf: Stationsstraat

- pand 32-34-36: het station voorbeeld van de ingenieurs-architectuur (afgeleid van de Waterstaatsarchitectuur), n.b. de stationsoverkapping is nog geheel origineel

16. Op kruising rechtdoor: Gasthuisstraat.

17. 1e straat – linksaf: Tuunterstraat.

- pand 7



19. Bij doorsteek rechtsaf en dan linksaf:
Gasthuisstraat



18. 1e straat- rechtsaf: Tweede Gasthuisstraat

- pand 5-11 (en volgende) voorbeelden van goede
arbeiderswoningen uit einde van de 19e eeuw;
harmonie in vormgeving



- pand 53 en 64: ingangspartij, tegelwand





20. Links aanhoudend rechtdoor: Haitsma Mulierweg
 - pand 18: een (timmer)werkplaats, eenvoudige vormgeving maar wel karakteristiek



- pand 74 en 78: sober voorbeeld

- pand 30 en 32:



- pand 36: schoolgebouw, neoklassiek n.b.: middenrisaliet



- pand 21: Marechausseekazerne”, eclecticisme



21. Rechtsaf: Emmastraat

22. Rechtsaf: Groenloseweg

23. Rechtsaf: Prins Hendrikstraat

- pand 34-32-30 en 28; nagenoeg gelijke of gespiegelde woningen; merk op hoe verschil in onderhoud de belevingswaarde beïnvloedt.





24. Linksaf: Wilhelminastraat

- pand 32-30: n.b. details dakrand, zie ook pand 35



- pand 13: n.b. de karakteristieke details



- pand 29: een 'voorbeeldige' villa



- voordeur pand 29



- pand 22



- pand 6: Tricot, oudste deel (Architect Beltman) van deze voormalige textielfabriek is een karakteristiek voorbeeld van een uit Engeland geïmporteerde stijl voor deze industriële gebouwen. Aan de "spoelerij" (gebouw aan de Groenloseweg) met zijn betonskeletstructuur zijn de eerste sporen van het 'Nieuwe Bouwen' (minimalisering materiaalgebruik) te herkennen.



25. Voorbij fabriek linksaf door park
Monument voor Piet Mondriaan



26. Rechtsaf: Groenloseweg
- pand 1: villa in eclectische stijl



27. Op rotonde in principe linksaf (3e afslag): Singelweg
- pand 10: baarhuisje en oude kerkhof.
Opengesteld en te bezichtigen

Oude Kerkhof

In het begin van de 19e eeuw werd het om hygiënische redenen bij de wet verboden om de doden in de kerk of op het naastgelegen kerkhof bij te zetten. Dit leidde omstreeks 1830 tot het aanleggen van kerkhoven buiten de bebouwde kom. Zo ook het 'oude kerkhof'. Dit is tot de vroege jaren van de 20e eeuw in gebruik geweest. Veel prominente Winterswijkers zijn er begraven. Het kerkhof raakte in verval. In 2006 is een deel gerestaureerd en wordt sindsdien door vrijwilligers onder auspiciën van de Vereniging Monumentenbelangen Winterswijk onderhouden.

Het baarhuisje diende oorspronkelijk, naast bergruimte, voor het opbaren van doden, die waren gestorven door onbekende oorzaak, onder verdachte omstandigheden of door een besmettelijke ziekte. Tegenwoordig is het, na restauratie, in gebruik als vergaderruimte van genoemde vereniging.



28. Door park richting kerktoren: Park Scholtenbrug

29. Komt uit op Weeninkpad

- theekoepel: in de 19e eeuw meerdere gebouwd, hoofdzakelijk in het buitengebied door de textieldirecteuren ter verpozing.



30. Rechtsaf: Ratumsestraat

31. Rechtdoor: Markt

Einde route bij Jacobstoren

